

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/62381>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Digitaal Politiek Café D66

De teloorgang van het publieke debat houdt velen bezig. Politici en leden van maatschappelijke organisaties, wetenschappers en journalisten spreken hun zorg uit. Een verandering die sommigen optimistisch stemt is de opkomst van het virtuele debat. Of dat terecht is, onderzoekt Carlo Hagemann aan de hand van het Digitaal Politiek Café van D66 op internet.

Met de wijde verspreiding van internet is voor velen de mogelijkheid ontstaan om, zonder zich daarvoor van huis of werk te hoeven verplaatsen, toch mee te doen in een landelijke of zelfs internationale politieke discussie. De vraag is of het digitale politiek café, zoals dat van D66, daarmee ook een bijdrage levert aan de openbare discussie, en daarmee aan de democratie. Immers, voor een democratisch verlopend politiek proces is het noodzakelijk dat er op rationele gronden besluiten worden genomen die gedragen worden door de bevolking.

Gefabriceerde openbaarheid

Over de vraag of deze bevolking nu zelf actief moet participeren in het besluitvormingsproces, dan wel genoeg kan nemen met vertegenwoordiging in het parlement, zijn vele politicologen met elkaar in debat geweest, en nog in debat (Pateman, 1970; Dahl, 1989). Voor beide stromingen geldt evenwel dat zij politieke discussie zien als een vereiste voor een democratisch verlopend politiek proces. Een dergelijke discussie zou daarenboven kritisch en rationeel moeten zijn.

De filosoof Jürgen Habermas leverde met zijn boek uit 1962: *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (herziene druk 1990) een theoretisch raamwerk waarin de kritisch-rationele discussie een plaats krijgt binnen het denken over staat en burgers. In Habermas' omschrijving is de kritische openbare discussie uit de achttiende eeuw een gefabriceerde openbaarheid geworden die beheerst wordt door de wetten van de markt. Afwijkende geluiden zijn hierin minder gewenst, en ook het open karakter dat kenmerkend was voor de ideale openbaarheid is verdwenen. De grote verspreiding van de massamedia gedurende de negentiende en twintigste eeuw kan gezien worden als katalysator in dit proces. De dialoog die de gegoede burgerij in de achttiende eeuw voerde in de koffiesalons was verworpen tot een monoloog van de redactie van een krant of een televisie- of radioprogramma. De open, vrije en kritisch-rationele discussie was gevangen in de tentakels van de commercie (Sassi, 2000).

Multilogue

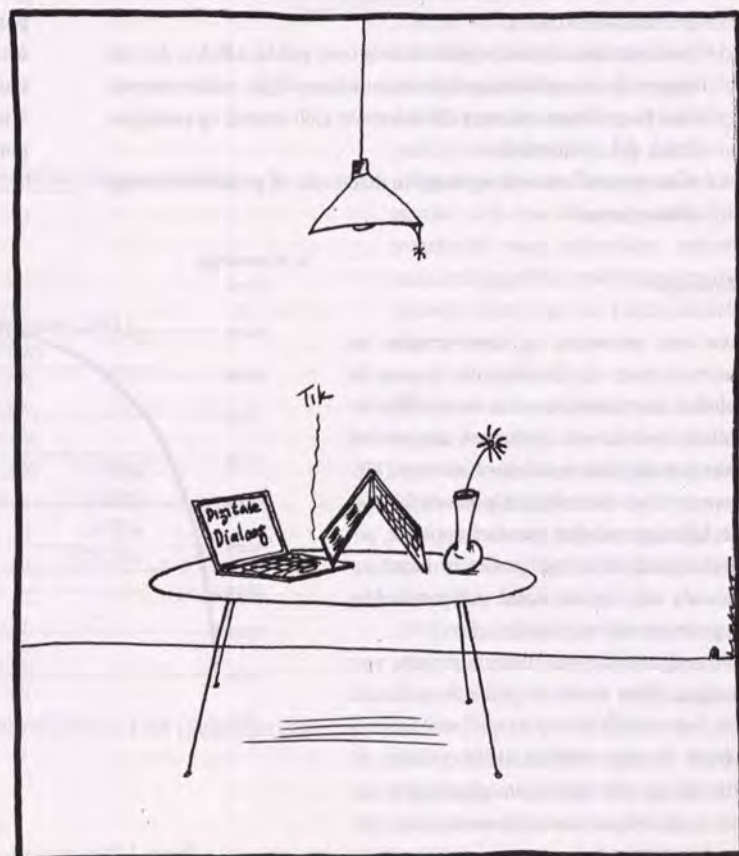
Met de komst van internet zou, zo verwachtten de meest optimistische geesten, deze discussie weer de plaats krijgen

door Carlo Hagemann

binnen het maatschappelijk leven die het verdiende (zie b.v. Klein, 2000). Internet is immers een interactief medium, waar iedereen

op voet van gelijkheid met elkaar kan communiceren. Internet is daarnaast een gedecentraliseerd medium en voor een politieke discussie heeft dat als consequentie dat de geografische situatie van de deelnemers niet van belang is. Het belang van de randstad zou genuanceerd kunnen worden. Ten slotte kent internet geen belemmeringen qua tijd en nauwelijks belemmeringen qua ruimte. Deelname aan discussies kan op ieder gewenst moment plaatsvinden en een deelnemer kan de nodige tijd en de nodige ruimte uittrekken om zijn of haar gedachten te formuleren. Een meer genuanceerde en beter beargumenteerde discussie zou hier het gevolg van kunnen zijn.

De discussie zou daarnaast nog aan diepgang kunnen winnen doordat internet niet alleen de monoloog zou ombuigen in een dialoog, maar zelfs een meerwaarde zou kunnen toevoegen door de zogenaamde *multilogue* (Shank, 1995). Deze multilogue bestaat eruit dat het mogelijk is in een bijdrage tegelijkertijd op verschil-

Carlo Hagemann is Universitair Docent Communicatiewetenschap aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Reacties graag aan c.hagemann@maw.kun.nl

lende berichten van anderen te reageren en de inhoud van anderen bijdrage zodanig op te knippen dat er letterlijk op iedere uitspraak afzonderlijk direct kan worden gereageerd. Een multilogue tijdens een vergadering zou een onsamenvattende kakofonie opleveren, in de vorm van e-mail is het, soms met enig spoorwerk, te zien als een directe, to the point manier van discussiëren.

Hoogstpersoonlijke kruistocht

In werkelijkheid lost internet de beloften van een open en kritisch-rationele dialoog slechts ten dele in. Internet blijkt in belangrijke mate het domein te zijn van commerciële bezigheden en privéconversaties (e-mail). Politieke activiteiten zijn vaak hoogstpersoonlijke kruistochten en discussies lijken eerder op scheldpartijen dan op een uitwisseling van kennis of meningen. Het publieke debat lijkt zijn plaats in de marge niet te kunnen verlaten.

Toch zijn er op allerlei terreinen aanzetten tot interactieve politiek te vinden (zie b.v. Jankowski & Van Selm, 2000). Dit varieert van algemene politieke discussielijsten via de websites van politieke partijen en overheid, tot virtuele discussies over hete hangijzers in de plaatselijke politiek. Internet heeft potentie en daarvan wordt gebruik gemaakt. De vraag hierbij is wat het resultaat is van de combinatie publiek debat en internet. In welke opzichten worden de mogelijkheden van internet benut, en op welke punten schieten de discussies tekort? Uitgaande van de criteria van Habermas (in Sassi, 2000) voor een kritisch-rationele discussie en in navolging van eerdere onderzoeken van Schneider (1996; 1997) en Wilhelm (2000) naar discussielijsten, stel ik de volgende vragen centraal.

- In welke opzichten is op een politieke discussielijst sprake van een open en vrije discussie over public affairs? Deze vraag valt in drie deelvragen uiteen:
- is er sprake van een gelijkwaardige deelname van alle participanten of concentreert de discussie zich rond een klein aantal fanatiekelingen;
- is er sprake van een vrije discussie over public affairs, dat wil zeggen komen alle mogelijke maatschappelijke onderwerpen aan bod, of concentreert de discussie zich vooral op partijpolitiek gebaande paden;
- is er sprake van een werkelijke discussie, of praat men langs elkaar heen?

Methode

Voor een antwoord op deze vragen en daarmee naar de discrepantie tussen de beloften van internet en de werkelijke invulling, heb ik een onderzoek uitgevoerd naar het digitale politieke café van D66. Levert zo'n elektronische discussielijst een bijdrage aan het maatschappelijk, politiek debat, of is het eerder te beschouwen als een uit de hand gelopen hobby van een aantal beroepsdebaters?

Het onderzoek bevat twee analyses van de lijst. Voor beide is gebruik gemaakt van het archief dat op <http://listserv.surfnet.nl/archives/d66.html> te vinden is. Hier staan alle bijdragen opgeslagen, zowel in de volgorde waarin ze werden verzonden als in hun oorspronkelijke *three*

ads, dat wil zeggen gesorteerd per bediscussieerd item.

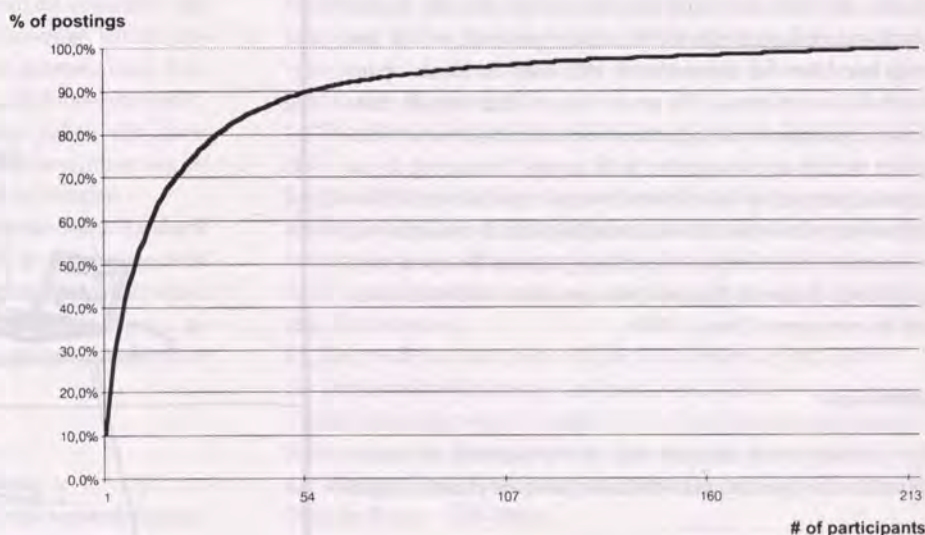
De eerste analyse strekt zich uit over de periode februari 2000 tot en met januari 2001 (N=3086) en kan worden gezien als een analyse van de participanten. Vanuit het archief van Surfnet kon een overzicht worden gekregen van de deelnemers.

Voor uitspraken over de inhoud van de discussie is de aandacht geconcentreerd op de discussie in augustus 2001, een willekeurig gekozen maand. Van deze maand zijn alle bijdragen aan de discussie (N=190) inhoudelijk bekeken om thema's vast te stellen en te kunnen aangeven hoe de structuur van de discussie zich ontwikkelde.

Resultaten

Voordat de resultaten van de twee analyses worden beschreven, is het zinvol een korte beschrijving te geven van de discussielijst. Een aantal D66-leden heeft een aantal jaren geleden het initiatief genomen tot een "...discussielijst voor personen, instellingen die op een of andere manier te maken hebben met D66. De lijst is opgezet door een aantal leden van D66 en kan dan ook niet gezien worden als de officiële D66-discussielijst. Ook niet-leden worden van harte uitgenodigd om aan discussies deel te nemen" (<http://www.surfnet.nl/diensten>). Het digitale politieke café is operationeel via Surfnet, het Nederlandse computernetwerk voor hoger onderwijs en onderzoek. Leden van de discussiegroep krijgen alle gestuurde bijdragen in hun mailbox en kunnen daar desgewenst op reageren.

Het digitaal politiek café kan zich in een actief participerende cliëntèle verheugen. Gedurende 2000 (februari – januari) zijn door 215 participanten 3086 bijdragen verstuurd. Op een vergelijkbare lijst van GroenLinks zijn dat in diezelfde periode slechts 996 bijdragen. Gemiddeld leveren de participanten dus bijna 14 bijdragen per persoon. De bijdragen zijn evenwel scheef verdeeld over de participanten. Figuur 1 geeft grafisch weer hoe deze verdeling eruit ziet: op de x-as bevindt zich het aantal participanten in afnemende volgorde qua aantal verzonden bijdragen, op de y-as bevindt zich het totaal aantal verzonden berichten in een cumulatief percentage.

Figuur 1. Mate van concentratie van bijdragen op discussielijst D66 (Februari 2000-Januari 2001)

Indien het aantal bijdragen per persoon gelijk verdeeld was, zou een diagonale lijn te zien zijn. Nu is te zien dat 89% van de mailtjes voor rekening komt van 25% van de deelnemers. De participanten van deze actieve groep leveren gemiddeld 50 bijdragen per persoon. Binnen deze groep bevinden zich nog twee megaparticipanten, samen goed van 20% (= 600 stuks) van de bijdragen in 2000. Het overgrote deel van de participanten is minder actief: zij beperken zich tot één of twee mailtjes per persoon. In deze grafiek zijn de zogenaamde 'lurkers' niet te zien. Dit zijn de leden van de discussiegroep die weliswaar een abonnement hebben op de lijst, en dus alle e-mails ontvangen, maar hierop nooit reageren. Dat de participatie scheef is verdeeld, zegt overigens niet alles over de daadwerkelijke meningsvorming binnen de groep. Het is zeer wel mogelijk dat lurkers en andere weinig actieve abonnees hun mening vormen aan de hand van bijdragen van de meer frequente participanten, al nodigt een gemonopoliseerde discussie mogelijk weifelende abonnees waarschijnlijk niet uit tot een actievere participatie.

De onderwerpen die binnen de discussielijst aan de orde zijn, laten zich omschrijven als zaken van algemeen maatschappelijk belang. In de maand augustus 2001 wordt de meeste aandacht besteed aan de kwestie-Singh Varma en de reactie van GroenLinks hierop

(16,8%). Deze discussie mondt al snel uit in een discussie over racisme en positieve discriminatie (7,9%).

Een ander belangrijk thema, overigens niet alleen in augustus, is het Israëlisch-Palestijns conflict. Dit thema wordt ook door een relatief groot aantal participanten aangesneden, terwijl de discussie over Singh Varma meer het stokpaardje lijkt van een beperkte groep deelnemers. Daarentegen heeft het thema van het homohuwelijk en gewetensbezwaren van ambtenaren hiertegen een nog beperktere aantrekkingskracht. Slechts een handjevol participanten neemt deel.

Een typisch D66-item is dat van de democratie, dat onderwerp is van 6,8% van de bijdragen. Niet typisch voor D66, maar wel typisch voor veel internetdiscussies is het thema van netiquette. De vraag hoe zich te gedragen op internet en vooral in discussies, komt op gezette tijden langs op welhaast iedere discussielijst. Van de onderwerpen die worden besproken heeft deze het minst van doen met maatschappelijke problemen. Het hoort eerder bij de nog onvolwassen status van het medium. Opmerkelijk ten slotte is dat één thema bijna niet wordt aangesneden, dat van de anti-globalisering. Het tumult dat was ontstaan over anti-globaliseringsprotesten die in Göteborg en Genua uitliepen op ordeverstoringen, bleek op de discussielijst van D66 nauwelijks een bespreking waard.

Wat betreft de onderwerpskeuze is daarnaast opmerkelijk dat slechts in een beperkt aantal bijdragen wordt verwezen naar D66 als partij, naar de parlamentsfractie of naar de 'eigen' bewindslieden. Hoewel de discussielijst geen directe banden heeft met de partij, kon toch verwacht worden dat een deel van de discussie zou gaan over de partij waarvan de meeste deelnemers lid zijn of waarmee zij sympathiseren. Uit tabel 2 blijkt dat slechts 10,5% van de bijdragen een verwijzing heeft naar de eigen partij. Andere partijen worden in 12,1% van de bijdragen genoemd. De discussie kenmerkt zich dus door een duidelijke voorkeur voor algemene actuele maatschappelijke problemen en niet zozeer door interne partijpolitieke discussies.

De genoemde onderwerpen worden in een levendige, interactieve discussie aan de orde gesteld. In augustus 2001 maakt 72% van de bijdragen deel uit van een zogenoemde thread, een opeenvolging van bijdragen over eenzelfde onderwerp. De overige 28% (zie tabel 1) zijn bijdragen waarop door niemand gereageerd is. Opmerkelijk is dat de participanten in hun discussies slechts voor een deel gebruik maken van de eerder genoemde multilogue die zo eigen is aan internetdiscussies. Zelden wordt in reacties ingegaan op meer dan een

Tabel 1 Meest frequent bediscussieerde thema's (augustus 2001)

	D66 N=190
Kwestie Singh Varma	16,8
Israëliisch-Palestijns conflict	11,6
Racisme	7,9
Non-discriminatie (homohuwelijk)	7,9
Democratie(legitimatie/verkiezingen)	6,8
Netiquette	4,7
.....	
Anti-globalisering	0,5

Tabel 2 Mate van verwijzingen naar D66 en andere partijen (augustus 2001)

	N=190
Verwijst naar D66	10,5
Verwijst naar andere politieke partij	12,1

Tabel 3 Gebruik van citaten uit eerdere bijdragen (augustus 2001)

	N=190	
Bijdrage is start van discussie	2,7%	
Bijdrage zonder reactie	27,8%	
	30,5%	
Reacties	69,5%	=100%
Ononderbroken citaat		53,8%
Onderbroken citaat (multilogue)		18,9%
Geen citaat		27,3%

* p < 0.05

Tabel 4 Overeenstemming en onenigheid op de discussielijst van D66 (augustus 2001)

	N=190
Expliciet eens	7,9%
Expliciet oneens	13,2%
Geen van beide	78,9%

andere participant en in tabel 1 is te zien dat slechts in 18,9% van de reacties daadwerkelijk 'geknipt' wordt in de bijdragen van anderen om 'lik op stuk' te geven. Lik op stuk is ook niet het kenmerk van de discussie als gekeken wordt naar de mate waarin de verschillende participanten het expliciet oneens zijn met elkaar.

In veel van de bijdragen worden weliswaar meningen gevraagd en uitgedragen, maar zelden wordt expliciet duidelijk gemaakt dat men het met de mening van een ander niet eens is. Expliciete one-nigheid komt slechts in 13,2% van de bijdragen in augustus 2001 naar voren (zie tabel 2). Expliciet met elkaar eens zijn is nog zeldzamer (7,9%). De lijst bestaat uit mensen die elkaar zelden prijzen, maar ook niet afbranden. Veel van de bijdragen blijken eerder informerend dan duidelijk opiniërend.

De laatste vraag die in de inhoudsanalyse aan de orde is gekomen is die van de rationele argumentatie die aan een werkelijk kritisch-rationele discussie ten grondslag moet liggen. In dit beperkte onderzoek heb ik kunnen vaststellen dat de standpunten die in de discussie worden ingenomen meestal uitvoerig beargumenteerd worden. Slechts zelden wordt een mening zonder meer geuit. Vaker wordt ter ondersteuning van de uitspraken verwezen naar historische parallellen, filosofische achtergronden, cijfermatig bewijsmateriaal en jurisprudentie. Omdat internet niet of nauwelijks grenzen stelt aan gebruikte tijd of ruimte, is dit geheel volgens verwachting. Het lag buiten het bereik van dit onderzoek om voor iedere argumentatie vast te stellen of zij wel of niet rationeel was.

Conclusies

Het digitaal politiek café voldoet deels aan de vereiste van Habermas (1990), en in navolging van hem Schneider (1996; 1997) en Wilhelm (2000), dat het een positieve invloed heeft op de democratie. In een intensieve interactieve discussie worden de meest uiteenlopende maatschappelijke zaken aan de orde gesteld. Aan het vereiste van gelijkheid in de discussie wordt niet of nauwelijks voldaan. De discussie blijkt voor een belangrijk deel het terrein van een relatief beperkt aantal, overwegend mannelijke deelnemers. Dit wil echter niet zeggen dat een kritisch-rationele meningsvorming niet wordt bevorderd door deze discussielijst. De 130 abonnees die iedere dag tien mailtjes in hun mailbox krijgen, blijven in ieder geval op de hoogte van discussies over een aantal maatschappelijke ontwikkelingen. Voor de actieve participanten heeft de discussielijst ongetwijfeld een duidelijke functie. Men kan de eigen mening scherpen op de meest uiteenlopende onderwerpen en zich verder informeren over standpunten van andere leden van de discussiegroep. Hiermee vormt het digitale politieke café een bescheiden toevoeging aan politieke debatten in de maatschappij. De meerwaarde boven het meer geïnstitutionaliseerde 'Haagse' of plaatselijke debat is dat mensen van buiten de actieve partijkaders dagelijks en vrijblijvend kunnen discussiëren over nationale en internationale onderwerpen. De beperking ligt zoals gezegd, in de beperkte en sterk geconcentreerde deelname en in de vrijblijvendheid van dit soort discussielijsten. Het digitale politieke café kan worden gezien als een prozaïsche opvolger van de achttiende-eeuwse koffiesalons. Want ook in die ontmoetingsplaatsen voor het rationeel-kritisch debat discussieerde uiteindelijk ook slechts een klein deel der welgestelde mannen over de algemeen maatschappelijke zaken. ♦

De Nederlandse politiek begrijpt niets van het internet. Dat blijkt uit onderzoek van *Net Magazine*. Acht politieke partijen kregen vijf vragen voorgelegd. De enige partij die binnen 24 uur met relevante antwoorden op de proppen kwam was D66.

De overige partijen scoorden treurig volgens *Net Magazine*: Leefbaar Nederland plaatste de e-mail in de verkeerde map, de SP stuurde een virus naar de redactie en het CDA reageerde pas na een maand. De redactie van *Net Magazine* onderwierp de acht grootste landelijke politieke partijen aan een onderzoek. Per e-mail werd de partijbureaus gevraagd een digitale versie van hun partijprogramma te sturen. Daarnaast vroeg de redactie van *Net Magazine* de verschillende partijen hun standpunt weer te geven over een aantal internetgerelateerde onderwerpen. Internet blijkt geen prioriteit te hebben op de politieke agenda's. Bij veel partijen is nog onduidelijk wat het standpunt is over de toegankelijkheid van internet voor iedereen en wat de rol van de overheid hierin zou moeten zijn. Uitschieter in positieve zin is D66. Deze partij is er voorstander van iedere woning een breedband internetaansluiting te geven.

Uit: *Adformatie*, dinsdag 8 januari 2002

Literatuur

- Dahl, R.A. (1989). *Democracy and its critics*. New Haven: Yale University Press.
- Habermas, J. (1990). *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.
- Jankowski, N.W., & Selm, M. van (2000). The promise and practice of public debate in cyberspace. In K. L. Hacker, & J. van Dijk (Eds.), *Digital democracy: Issues of theory and practice* (pp. 149-165). London: Sage.
- Klein, H.K. (2000). Tocqueville in cyberspace: using the internet for citizen associations. *Information Society*, 15 (4), 213-220.
- Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. London: Cambridge University Press.
- Sassi, S. (2001). The transformation of the public sphere. In B. Ax-ford, & R. Huggins (Eds.), *New media and politics* (pp.). London: Sage.
- Schneider, S.M. (1996). Creating a democratic public sphere through political discussion. A case study of abortion conversation on the Internet. *Social Science Computer Review*, 14 (4), 373-393.
- Schneider, S.M. (1997). *Expanding the public sphere through computer-mediated communication: Political discussion about abortion in a usenet newsgroup*. s.l.: n.n.. (<http://www.sunyit.com/~steve>)
- Shank, G. (1993). Abductive multiloguing. The semiotic dynamics of navigating the net. *The Arachnet Electronic Journal on Virtual Culture*, 1 (1).
- Wilhelm, A.G. (1999). Virtual sounding boards: how deliberative is online political discussion?. In B.N. Hague, & B.D. Loader (Eds.), *Digital Democracy. Discourse and Decision Making in the Information Age* (pp. 154-177).